MÄNNISKOOFFRET I KATOLSK LITTERATUR

Tre offrade: Blanche och priorinnan i Bernanos "Karmelitersystrarna" och Rose i Greenes "I sista rummet" (här framställda av Annika Tretow, Maria Schildknecht och Doris Svedlund).

DE FRAMSTA katolska romanerna — Mauriac, Graham Greene, Waugh, Bernanos — är nästan lika populära, lika spännande som första klassens deckare. Och metoden eller intrigen är i huvudsaker densamma. Det beror intet bara på att samtidens "litterära" författare lärt så mycket av underhållnings- och detektivspecialisterna att det mesta av äldre litteratur börjar verka långtråkig. Det finns också en släktskap, en naturlig gemenskap i det tekniska, i uppläggningen av spelet. Det gäller att helt bryta med det vanliga, att föra in oss i en värld av spänning och mörkvärdighet, kännetecknad av några få alltid återkommande faktorer — situationer och figurer som vi småningom lär oss känna igen, men som bevarar något av det hisnande greppet i sagorna.

Deckaren kräver ett mord, i och för sig likgiltigt, men en utgångspunkt för undersökningen och den store detektivens arbete. Den katolska romanen kräver synd, ondska och lidande, gärna förtätade till ett mord, för att sätta frälsningsfaktorerna i rörelse. Det konventionella och ordinära skymtar blott som en bakgrund, ett slags vila för tanken, likvärdig med accessoarerna vid en idealisk läsning, länstolen, cigarretten och den ömsinnes spisen. Moraliska frågor är oväsentliga eller sekundära. Det är inte i deckaren fråga om att värdera, utan att föra den rätta skurken till dom, det är inte i den katolska romanen fråga om att ge förhållningsregler, utan om att föra till förkrosselse, tro och frälsning. Synden är i det ena fallet lika nödvändig som mordet i det andra. Detta innebär för den katolska romanen en förnyelse, om man så vill en förnyelse i reträttens tecken. Ty det är själva tron det nu gäller, inte att bli en bättre människa, inte att gå från slappt godtagande till intensitet — det sysslade man med under mindre snäfrätta skeden — utan helt enkelt att tro. Vad skall man tro? Ja, det talar man knappast om, det viktiga är underkastelsen, knäböjningen, korstecknet — ett Guds grepp över syndern, lika handlöst som kastapelns tag i axeln på den intrigen fixerade mördaren. Och när detta grepp kommit är det slut med romanen likaväl som med deckaren; den frälste och den dömde försvinner, om dem är det inte intressant att skriva, de har gjort sin tjänst och kan gå.

Med denna koncentration till förtappelsen och förkrosselsen, detta undvikande av det successiva, reflekterade och förnuftsmässiga, följer ett behov av offer och under. Omvändelsen måste förklaras, de rationella argumenten är diskrediterade och alltså föraktade; vad som står kvar i arsenalen är synderna, så svåra att ånger och ångest uppträder som Guds introduktörer — här har ofta psykoanalysen varit till hjälp — och framför allt ingripandena från ovan. Men alltför direkta får dessa ingripanden inte vara; underverk anses inte tidsenliga inom något upplyst kristet, och Greene och Mauriac antyder, trots sin ömsesidiga beundran, att den andres svaghet för mirakel är orosande. Kvar står det indirekta greppet, offret, människan som likt Jesus för syndaren till frälsning genom sitt lidande — ånger och under i en ogenomskinlig kombination. Människooffret har fått en renässans i katolsk litteratur.

Några exempel. I en av sina minst berömda, men så vitt jag förstår grövst upprättiga romaner, "Les anges noirs" (skriven på höjden av författarens bana), skildrar Mauriac skurken Gabriel Grandjer; denne satenör, utpressare och bedragare är inte en av de fallna änglar som Dostojevskij kan göra troliga, utan en verklig lymmel. Gradlöre blir emellertid frälst, genom den gement behandlade hustrun, som där tidigt och ber för honom i himmelen, och genom sin ånger över mordet på den förhatliga gamla älskarinnan Aline. Offertanken drivs här till det tragikomiska; mordet på Aline ter sig totalt likgiltigt, Aline blir likgiltig, ty Gradère ingenstar efter hårt och nativard i tron på sin frälsare. (I denna bok ser man, klarare än i någon annan, att Mauriac är och förblir en Dostojevskij i fickformat.) Samma offertanke kommer emellertid igen i bok efter bok; det döda barnet Maries förböner driver den elake gubben i "Le nœud des vipères" till Jesus, den olyckliga hustrun i "Le baiser au lépreux" blir ett redskap för mannens frälsning, Xavier i den senaste romanen lider och dör, men för andra till Gud.

Graham Greene, en intelligentare och mera förtvivlat engagerad Mauriac, följer gång efter annan samma schema. Den unga Rose i "The Living-Room" begår självmord — kanske efter att ha fråsta genom några böneord — och ger därmed de gamla systrarna lugn inför döden. Den döda Sarah i "The End of the Affair" bereder vägen för Bendrix.

I Claudels "L'otage" offras den unga Sygne för påven; i "Partage du Midi" är Yse och hennes döda barn Mesas vägvisare, Bernanos låter efter Gertrud vanle Fort i "Dialogue des Carmélites" priorinnan dö i skräck för att Blanche skall vissna mot; och Blanche själv dör för oss alla. Bernanos lysande präster är i första rummet offerdjur. Hos Julien Green spåras i "Moïra" tanken att mordet skall ge frälsning åt den förpinade Joseph; i skådespelen "Sud" och "L'ennemi" skymtar samma offermystik. Evelyn Waugh har i en av de få romaner där han inte nöjer sig med att spotta människligheten i ansiktet ("Brideshead Revisited") framställt den älskade kvinnan och hennes olycka som älskarens bro till Gud.

Dessa exempel, som skulle kunna kompletteras med många andra, framför allt med mera invecklade fall, visar att offermotivet har skilda varianter. Stundom ger offret lycka redan i detta liv, som göra troliga, utan en verklig lyrnmel. Gradère blir emellertid frälst, genom den gement behandlade hustrun, som där tidigt och ber för honom i himmelen, och genom sin ånger över mordet på den förhatliga gamla älskarinnan Aline. Offertanken drivs här till det tragikomiska; mordet på Aline ter sig totalt likgiltigt, Aline blir likgiltig, ty Gradère ingenstar efter hårt och nativard i tron på sin frälsare. (I denna bok ser man, klarare än i någon annan, att Mauriac är och förblir en Dostojevskij i fickformat.) Samma offertanke kommer emellertid igen i bok efter bok; det döda barnet Maries förböner driver den elake gubben i "Le nœud des vipères" till Jesus, den olyckliga hustrun i "Le baiser au lépreux" blir ett redskap för mannens frälsning, Xavier i den senaste romanen lider och dör, men för andra till Gud.

Graham Greene, en intelligentare och mera förtvivlat engagerad Mauriac, följer gång efter annan samma schema. Den unga Rose i "The Living-Room" begår självmord — kanske efter att ha fråsta genom några böneord — och ger därmed de gamla systrarna lugn inför döden. Den döda Sarah i "The End of the Affair" bereder vägen för Bendrix.

JEAN-JACQUES OCH GULLIVER

DE MÅNGA som i dag fundera över vilka böcker de skall ta med på semestern vill jag råda att välja Rousseaus "Bekännelser" och Swifts "Gullivers resor". Båda dessa böcker har länge varit omöjliga att komma över på svenska. Nu föreligger de i Forumbiblioteket till byggligt pris, 8:75 respektive 8:50.

Det är endast de sex första böckerna av Rousseaus "Bekännelser" som förlaget vågat sig på. De är de ljusaste och mest intagande. Sedan blir författaren grälsjuk i överkant. Här befinner han sig i en ålder då, som han själv säger, inte ens de värsta bedrövelser riktigt biter på en, och trots att han anser sig ha förlorat sina saker att "bekänna" — ack, hade vi som läser inte värre fram för våra ögonen — vilar över hans framställning ett paradisiskt ljus. Det är som att leva i livets första dagar eller att uppleva tillvaron på nytt sedan man trott sig genom någon annalkande katastrof vara på väg att förlora den. Det är ju också ett nytt liv som här börjar. Den förste som lever öppet, som skjuter värdighet och rädsla för det naturligt mänskliga åt sidan och träder fram på scenen med ett ungt och djärvt språng. Rousseau har rätt till de ord varmed han inleder sitt verk: "Jag begynner ett företag, som aldrig ägt någon motsvarighet och som fullbordat aldrig skall finna någon efterföljare. Jag vill för mina likar framställa en människa i naturens fulla sanning; och denna människa skall vara jag."

Rousseau

Bland de scener i boken som mer än andra har en stämning av lustgård och oskuldsfull guldålder minns jag särskilt den när den unge Rousseau på vandring i skogen möter två unga vackra damer till häst. De ängslar sig, ty de kan inte tvinga sina hästar över en bäck som rinner i deras väg. Rousseau leder hästarna i tygeln över bäcken och blir vät en god bit upp på benen. Han får sin belöning, ty en av de unga skönheterna ber honom hoppa upp bakpå hästen. Han berättar: "När jag hoppade upp på fröken de Graffenrieds häst skälvde jag av glädje, och när jag måste hålla henne om midjan för att få fäste bultade mitt hjärta så våldsamt att hon märkte det. Hon sade mig då att hennes eget också klappade, av ångest att hon skulle falla. I den ställningen jag intog var dessa nästan en uppfordring att undersöka saken. Men jag vågade aldrig, och under hela ritten tjänade hennne mina bägge armar till göredel, visserligen till en mycket åtsittande sådan, men de förändrade icke ett ögonblick läget."

"Gullivers resor" har ställtvida ej varit okänsliga på svenska som resorna till lilleputtarnas och till jättarnas land fumlas att få, men ej resorna till Hästlandet och till Laputa. I Foruma utgåva finns alla resorna med plus ett utmärkt företal av Carl Fehrman. Bredvid resan till jättarnas land tycker jag Laputaresan är den intressantaste och avgjort den som i dag ter sig aktuellast. Det är ingen tillfällighet att Orwell i "1984" låtat en rad uppslag från denna resa och att han i sin Swiftessä särskilt uppehåller sig vid den. Här finns den bokskrivande maskin som Orwell vidare utvecklar i sin roman. Här finns färdigutbildat det till det yttersta förenklade och likriktade språk vilket figurerar också i Orwells framtidstat som det absolut tillförlitliga medlet att utrota kätterska föreställningar. Här finns också de första bombanfallen från luften utförligt skildrade, och här finns ett mördande gyckel med statliga ingripanden i de enskildas göranden, med byråkratiseringsoch förstelningstendenser och med den moraliska feghet som inte vågar gå tidsmodet emot. Det är en mycket rolig och lärorik bok, som är värd att bli lika känd som de andra resorna. Men alla tål de att läsas om, även om resan till Hästlandet med dess egotunde ädelelkinalor ibland gör ett obehagligt och sjukligt intryck.

Swift

OLOF LAGERCRANTZ

Här är våra reguljära priser!

Genom jätteförsäljning i landets alla Myrstedts-butiker får Ni alltid marknadens lägsta priser. Ni kan alltid lita på ett Myrstedts-köp. Myrstedts med sitt sedan decennier över hela Norden välkända namn garanterar Er full belåtenhet.

Svenska sniljemattor

Helflossa av ren ull. Tjock och gedigen kvalité i rikhaltig färgsortering.

Bara 90/180 49.- Bara 140/200 98.- Bara 170/240 145.-

NÖTHÅRSMATTOR

Mycket praktiska i omtyckta, moderna mönster.

Bara 170/240 90.- Bara 140/200 65.- Bara 90/160 29.-

YLLEWILTON

till populärt pris. Med kraftig baksida. Orientaliskt mönster.

Bara C:a 200/300 135.- Bara C:a 170/240 98.- Bara C:a 140/200 69.-

Omtyckt överdragstyg

Tvärrandigt hemslöjdsmönster i olika färger. Oöm och slitstark kvalité. 70 cm. br. Pr meter Bara 2.50

Dekorationsgardin

Tryckt blommönstrad rayonkvalité. Mjukt, vackert fall. Obsl 120 cm. br. Pr meter Bara 3.90

POSTORDERGARANTI: Full belåtenhet eller pengarna åter. Fraktfritt vid order över 100.— kronor.

Utan kostnad får Ni varan avstålld för senare leverans mot mindre handpenning.

Landets stora matt- och gardinfirma

Myrstedts Matthörna

PÅ SÖDER: HORNSGATAN 54 HUVUDAFFÄR KUNGSGATAN 5

IDYLL...

Forts. från föreg. sida.

de mörkrets fel. Om det åtminstone vore mörkt. Men det gör ont någonstans ändå inne. Och så blir jag så ledsen för att allt det man hoppas på inte blir av. För resten vet jag inte vad jag hoppas på. Någonstans är något fel. Förlåt mig. Men det mesta beror nog på att det är en så fin kväll.

Filmflickan satt tyst, men pojken hade lutat sig fram över bordet och tagit den andra flickans händer. Plötsligt böjde han sig fram och kysste henne.

— Om någon av oss bytte plats, sa filmflickan. Så skulle det bli bekvämare för några.

De började skratta, och den andra flickan strök med händerna över ögonen.

Målarna började få svårt med sina långa utläggningar. Parenteserna svällde ut till huvudsatser, huvudtemat försvann i en serie exempel. Museerna i Paris bytte plats och innehåll.

Pojken med gitarren tog några säkrare tag över strängarna i skydd av mörkret och Katarina började sjunga. Först lågt och lite nervöst men sedan starkare och mer befriat. Sorlet dämpades. Några på gatan stannade. Den mörka rösten vibrerade i en kärlekvinas sentimentala omkvädde.

Damen i grå drätten reste sig för att gå, men satte sig åter. Marja reste sig också och gick sakta fram till Krister och satte sig bredvid honom. När visan var slut följdes den av en tystnad. Ingen applåderade, ingen återtog samtalen. Paren på gatan stod orvaktande. Tystnaden var fylld av värme, sommarnattstillje och en väntan på att Katarina skulle fortsätta sin sång.

Annu hade inte ljuset återvänt. Katarina viskade något till pojken med gitarren och började på en ny kärlekvisa. Spårvagnarna stod orvaktande vid hållplatsen. Skymningen tätnade till midnattsmörker. Inne i restaurangen, där mörkret var bevärande, brann stearinljus vid borden.

Marja återvände inte till målaren, som efter en stund vaknade upp och såg sig om. Servitrisen smög sig fram och han betalade. Han reste sig vacklande och gick flickan vände sig om. Målaren fortsatte mot utgången, stödjandsig på bordern. Marja vinkade med Krister. Ute på gatan stannade målaren och såg sig om som om den långa vägen hem verkade alltför tröttande och han funderade på att återvända till sitt bord. Filmflickan reste sig lustigt och gick efter ut på gatan. Utan ett ord tog hon hans arm och sakta gick de bort mot spårvagnen.

Lika oförmodat som det blivit mörkt tändes åter belysningen. Blinkande och lite bländande såg gästerna på varandra. Servitrisen började ta upp betalning. Pojken med gitarren började smågnola på en spansk sång och låt naglarna smattra som kastanjetter mot gitarrens hårda yta.

Den blonda pojken och flickan som suttit tillsammans med filmflickan reste sig och gick. Flickan verkade fortfarande bedrövad, och han lade beskyddande armen om hennes axlar när de kom ut på gatan. Det lilla paret hade gått liksom de två flickorna med vykorten. När den medelålders mannen med tidningen passerade damen i grå drätten, som hela tiden suttit ensam, såg hon upp och log lite osäkert. Men han tycktes inte observera henne, och hennes leende försvann. Allt eftersom gästerna gick dukade servitrisen av och vek samman dukarna i en hög på serveringsbordet. När Jan passerade henne stannade han och växlade några ord och log. Sedan fortsatte han mot utgången. Katarina rörde mekaniskt i sin kaffekopp och de tre pojkarna såg oskärt på varandra. Spårvagnarnas ljud hördes åter, och de började diskutera när sista nattvagnen gick ut till deras bostad. Några minuter senare reste de sig alla fyra. I hörnet under neonljuset skildes de, Katarina började sakta gå upp genom parken, medan pojkarna sprang i fatt en spårvagn. Pojken med gitarren kom sist, och på spårvagnsteget vände han sig om och vinkade. Men Katarina såg sig inte om. Längsamt gick hon vidare och försvann in bland trädens dunkel.

— Jag vet att jag har gjort dumt två gånger, sa Marja. Det var mitt fel både den här gången och förra gången. Men det ska inte upprepas. Jag förstår väna ja mig -vid att det skulle bli målaren och jag, men hela tiden tänkte jag på dig. Och när du kom...

— Jan sa att du sökte trygghet.

— Kanske han har rätt. Men vem vet om jag hittar det lättare hos någon annan än hos dig.

— Det tar tid innan man kommer underfund med varandra, sa Krister. Jag är kanske för ung.

— Och jag är ännu yngre.

De började gå mot utgången.

— Det är som förra sommaren, sa hon. Minns du. Det var så här varmt. Vi hade förutret öppen den grå drätten uppslukades av parkens dunkel. Servitrisen drog en suck, sedan plockade hon bort tekoppen och vek samman den sista duken för kvällen.

Illustratör: LARS WELLTON

BRUNDINS stora sommarrealisation

BÖRJAR I MORGON MÅNDAG

Tygavd.: Från säsongen överblivna klänningstyger BORTSLUMPAS

Damtrikåavd.: Städrockar, poplinrockar, jumpers m. m.

Herrekiperingen: Skjortor, slipsar samt udda plagg

A.B. FRANS BRUNDIN HUMLEGÅRDSGATAN 1L

© Tingstensamlingen Publicerad med tillåtelse av Dagens Nyheter AB.